

OROL

CASOPIS PRE ZABAVU A POUČENIE.

Zodpovedný redaktor a vydavateľ:

MIKULÁŠ ŠT. FERIENČÍK.

Roč. XI.

Turč. Sv. Martin, 30. apríla 1880.

Číslo 4.

Lalija.

Povešť od *Vajanského.*

(Pokračovanie.)

III.

Na krakovianskom námestí, plávajúcom v mori blata a špiny stál Ľudovít Branský s richtárom a boženikom polosedliackého tohto mestečka. Mal s nimi úradné povinnosti a po odbavení týchto shováral sa jako obyčajne s dobrými tymito ľuďmi, vždy poučujúc a karhajúc.

„Pane richtár, toto blato na vašom námestí nerobí vám a vašej obci žiadnu česť, a predsa by sa dalo tak ľahko odstrániť. Vidíte v Žulíne, tom biednom hniezde netrpíme niččo podobného. Po dlhých námahách podarilo sa mi občanov našich priučiť poriadku. Hnojné jamy majú zavreté a z dvorov nevyteká taký kal, ako hen z vašich dvorov! Dážď vynáša u vás pravé roľnícke poklady, ktoré u vzdelaných národov drahé platia, tu ale iba čo po mestečku pravý pekelný smrad rozširujú.“

„Hja, keď to u nás nejde, pane správca! U vás máte čiru sedlač, tá dá si rieciť! Ale u nás vám je každý múdry. No a odtedy, čo tá zástava z väže veď!“ Hovoril richtár a poukázal smerom ku kostolu, z ktorého plachom obitej väže visely bezbarevné cafrangy bývalej, slnkom a dážďom rozrušenej, zástavy, „odtedy jakoby čert vliezol do každého. O posluchu ani reči, lebo, však vraj prišiel sabačák po telegrafe z Pešti.“

„Táto výhovorka neplatí, moji drahí! Keď presvedčíte vašich spoluobčanov o dobrom ovoci poriadku, nuž oni vzdor tej hlúpej zástave a toho sabačáku, sami pôjdu dobrou stezkou. Keď nechcú, musia byť prinútení.“

„Kto ich prinúti, keď vrchnosť na nič nedbá!“

„Vy, ktorí dobre chcete.“

„Nevládžeme.“

„Vládžete. Hľa, tamtú cestu, ktorá vedie do Zápolia. Po oboch bokoch vidíte trávnik na dve stopy šíre. Načo to leží tak večným úhorom! Prečo nevysadíte slivone z oboch bokov cesty. Spróbujte. Ja vám darujem niekoľko štepov; vysadte ich. Keď sa prijmu, poukážte susedovi na vaše dielo. Snáď dobrý príklad znieti v inom dobrom číte a on vysadí zas kúsťek. Museli by tí ľudia byť z kameňa, keby sa nedali rozkolimbať! Načo vydržiavate dobyčie trhy tu v prostred meste! Nieto tam na záhumný príhodný priestor. To môžete vykonať, to nenie nič ťažkého. Na Záplave videl som celé role zničené lejákmi. Tam kde bola vlní dost úrodná niva, živa na človeka suchá prepať výmolu, rastúceho z roka na rok a tvoriaceho vždy nové ramená. Hľa, a jak ľahko bolo by tomu predísť. Každá brázda, (keď sa už bez nich neviete zaobísť) musí byť na každých dvadsať krokov prebitá mocnými kolíkmi, prepletenými vrbovým prútom, najmä

tam, kde má rola spad po zdĺžke brázdy. Lejak príjde, prešumí brázdou, ale nevyorí jarček, zárodok to potomného výmoľu. Počnite vy a dajte príklad! Nečakajte, dobrí moji, nič od vrchnosti! Vy si budzte sami dobrodincami.“

„Pekne to ráčite vykladať,“ ozval sa seďivý boženík v polomeštanskom a polosedliackom rúchu, „ale jedno zabúdate, a to je závisť. Závisť panuje, a najmä na zemi. Náš človek je zemehladný. Od samej závisťi nehladí na všeobecné dobré. On by aj zadebnil brázdu kolkami a prútim, ale ho mrzí, žeby mal z toho ošoh aj sused pod ním, a to je veľká vec!“

„Aj to sa dá premôcť, keď dokážete vašim spolumešťanom, že vzájomná podpora všetkým i jednotlivým osoží! U mňa v Žulíne je všetkého pädesiat chalúp sedliackych a dvadsať domkárskeho, a predsa tí ľudia kupujú ku pr. mnohé potrebné tovary všetci naraz u jedného statočného kupca! Či je k tomu treba tak veľký rozum? Odkúpili si od nášho panstva právo regálne a držia si v obecnej krčme svoje lacné a dobré víno! Či k tomu treba také kapitále? Icig Pereles, ktorý tak počal bohatnúť pred mojím príchodom, sťahuje sa ďalej do hôr, kde je ešte ľud hlúpejší. Nuž tak, ja bych ho sem k vám poslal.“

„Dakujeme,“ zasmial sa richtár, „z toho tovaru máme až priveľa!“

„Vy a vaša hlúposť volá sem takéto pliahy. Hľa, jaký dom si vybudoval Abraham Diamant! Stojí na troch sedliackych intravilánoch!“

„No, Diamant má aj panských peňazí dost, preriekol boženík, „dobré ten vie obrocť aj tých múdrych.“

„A preto teda len smelo tomu úžerníkovi do hrtana! Len ta sa, ta sa! Divím sa vám, boženíku, že dúchate cudziu kašu, keď je tá vaša tak horúca! Tam máte Vidany, dodnu tak dobre obdarenú pôdou, ba i vínohradmi! Povedzte mi, či polovička občanov nenádeníci tomu Diamantovi? Nenie to hrozné a smutné!“

Branský sa zamyslel a jeho spolubesedníci fukali lieskovými palicami melancholicky do zeme. V tom zarachotil kočiar. Branský poznal povoz Záhajského. Naozaj sedel jeho známy na húpavých polštároch hintova, počí

malúc upreté pred seba, jako by ani nikoho nespozoroval ani spozorovať nechcel. Voz zatiahol pred byt Abrahama Diamanta. Záhajský lenivo liezol z voza a zmizol v bráne domu.

Branský zavrtel hlavou a odoberúc sa od susedov, šiel na hostinec, kde bol nechal svojho koňa. Vchod do hostinca bola temná brána, jejžto dĺžka napriek suchému počasiu pokrytá bola mokradou a hnusobou. Na pravo viedly dvere s nápisom „Extra-Zimmer,“ na ľavo dvere bez nápisu do obyčajnej izby. Branský vstúpil do „Extra-Zimmer-e;“ na prahu ho už zarazil kyslastý, mefitický zápach, ktorý budí nevdojak v človeku závrät. Známý to zápach, a podivno, v každej židovskej krčme ten istý, jako by si ho páni krčmári všetci od jednej, smrad dorábajúcej, firmy objednávali.

V izbe našiel okrem zápachu aj hostinskú v červenom ručníku, zapätom až po nos. Kázal si doniesť vína. Na stole boli omrvinky z chleba, šupy z vírštľe a špinavé nože. Na tanierku pásly sa muchy na kúsku tvarohu. Hostinská priniesla so vzdychom žiadané víno a počala holou rukou utierať stôl. Branský sa odvrátil a pozeral začadeným oblokom von na dvor, preplnený husiami, sliepkami a tou naigrandioznejšou nešvárou. Zle obliečené mury pobočných stavísk ostriekane boli vysoko blatom. Pod kôlnou, stojacou na stvorhranných kamených stĺpoch, boli dva vozy, po nichžto sa prechádzaly zvedavé kury.

„Ktože vyhádza kal z našich augiašovských maštál,“ pomyslel si Branský hlboko zadumaný, „a práve jako vyzera celý tento náš život na svojom povrsí, tak hnusný je on v hlbine, vnútri, v dušiach a srdciach lahtikárskeho sveta! Čo chcem mať väčší kal, jako je dom Záhajského. Je to bahno, bárs brehy jeho obrúbené sú mramorovými schodami. A nad tým bahnom kolíše svoj biely kvet lalija! Jak dlho biely?“

Branský sa ztriasol. Víno nevypil, ale vyjdúc na dvor, volal na podomka, aby mu vyviedol z maštale sivka.

Vyšinul sa na koňa a ukloniac svoju peknohrdú postavu cez úzky kruh brány, jazdil na ulicu. V poli, v svobodnom poli tiahla jakási voľnosť do jeho duše. Chcel ísť rovno do Žu-

lina. Tam, kde sa cesta rozchádzala k letohradu Záhajského, zadržal koňa a chvíľu premýšľal. Konečne popustil sivkovi úzdy — ten zalomil svoj štíhly krk a letel rovno k letohradu.

„Buď si,“ pošeptal Branský. Jeho pekná plná brada voľne viala veľom.

V zalíraduom letníku našiel Branský malú spoločnosť. Barónka Perlingová sedela v prútovom kresle, vo vlasách červenú stuhu s brilantmi. Vedľa nej zaneprázdnená bola Anna ručnou prácou. Pracovala lenivo, jakoby z obyčaja. Masloň stál v rohu búdky, oblečený v biele, tak zvané porcelánové šaty. Všetko bolo na ňom biele, iba vysoké leštené boty blýskaly sa čiernou farbou. On bol zalúbený do svojich číziem, aspoň hádzal na ne zalúbené pohľady. V kútiku na pletenom fauteli sedel Haštal a žmurkal ospale malými očkami.

Branský sa nemo uklonil spoločnosti a sadol na kústovne hľadený peň orecha, ktorý slúžil za stoličku. Živý rozhovor, šumiaci búdkou sa zarazil. Nastala tichosť. Avšak Masloň nemohol dlho mlčať.

„Kedy že sa navráti Pišta z Pešti?“ pýtal sa Branského svojím rozviazaným tónom. Pod menom „Pišta“ myslel grófa Žulinského. Takéto dôverné pomenovanie malo dokazovať, že pán slúžny patrí do tej triedy, do ktorej „Pišta.“ On vôbec rád hádzal s krstnými menami kavalírov, známych mu sotva po mene, chcúc takto prinútiť poslucháčov k viere, že je on varený pečený v magnátskych kruhoch. Pod „Gyulom“ rozumel sa musel Andrássy, pod „Eriči“ daktory Eszterházy a pod „Piroška“ tá lebo onná vysoko-aristokratická dáma.

„Koho ráčite myslieť pod „Pištom!“ pýtal sa ticho Branský.

„Nuž kohože iného ako Žulinského! Mne je jeho spoločnosť veľmi vítaná, a on sám ma veľmi rád vidí. On tak rečeno na mne visel v Pešti, ani kroku bezo mňa! Hjah, boli to časy! Tu človek nemilobohu zdrevenie v týchto kútoch ľuďmi a Bohom zabudnutých. Veľký svet bol mojim elementom! Psi, dostihy, honby na líšky, strelba do terča, duelle — vôbec sport! Zan horím — ale, bože môj, tamojšie

bockoroši nemajú ani smyslu pre veľkolepú uslahtilú zábavu.“

„Ach, veľký svet!“ vzdychla barónka melancholicky, zahľadiac sa na zelený strop letníka. „Celý šíry svet stojí pred človekom so všetkými rozkošami a núka: vztiahni ruku, ber, chváč zo sladkostí mojích. A propos — sport! Niet krajšieho sportu, ako sanica v Petrohrade! Široká, jednotvárna dial, hladká ako sklo — ty cez ňu letíš na trojke ako vetor, nie ako vetor, pred kriedlami vetra uháňa tvoja trojka. Zvonce veselo cvendžia, svieži zimný vzduch plní ti pľúce silou a ohnom. Lahká priliehajúca bundica udržuje telo v súmernej teplote. Niet — páni moji, niet vyššieho športu!“

Perlingová hovorila oprávnené o športe. Niet toho európejského veľmesta, v ktorého vysokých kruhoch nebola by sa pohybovala ešte pred sňatkom s barónom, ale pod jeho protekciou. Čo Masloň, len tak vraviac, zpoza pilota videl, to ona všetko využila až do dna. Po sňatku utiahol sa barón na svoje statky, kde tíško zomrel, a ona už málo kedy navštevovala kruhy, v ktorých niekedy bola tak udomáčená, ale ktoré sa jej stávaly zo dňa na deň cudzejšími. Konečne zostala celkom sedieť v Prachove.

Masloň sprevádzal s veľkou pozornosťou slová skúsenej barónky, aby dľa nich mohol inde pravdepodobne lhať o petrohradskej sanici. Branský sa usmieval spokojne, rád, že nemusí odpovedať na otázku Masloňovu. Anna pozrela na Haštala a ľahko zívla. Na toho človeka nebolo možno pozrieť bez zívnutia — tak na ňom, v ňom a okolo neho všetko spalo. Mier objímal hermeticky tohoto podivného smrteľníka, ktorý ale napriek tomu vždy musel mať spoločnosť, ktorej slúžil viac, ako dajaké zvyklé náradie, nežli čo člen. Samota bola jeho smrťou, on sa ničoho tak nevystrihal, ako samoty. Nepracoval nič, ale zhola nič, a predsa nemal nikdy dlhej chvíle. Keď všetko sa nudilo, on bol ticho natesený, spokojný a sladko-ospalý. Možno rieci, ten človek sa už narodil ako pensionista.

„Mám výhlady vidieť svet,“ poznamenal Masloň, šibkajúc prútkom po svojich blýskavých lakovaných číziach. „Gyula mi slúbil

miesto pri doktorom vyslanstve, jakonáhle zvíťazíme a dostaneme svoje ministerium."

"Snáď vás pošlú na ostrov Madagaskar," pohodila ľahko Anna, odložiac ručnú prácu. Jej bolo priveľa chvastúnstva v rečiach Masloňových.

"Ach, tam hneď volia ľudí za kráľov," riekol Branský, "a pán slúžny môže za príkladom Beňovského, ktorého krajanom je, jestli sa nemýlim, nosiť ešte madagaškarskú korunu!"

"A učiť ludožrátov športu," doložila Anna so smiechom.

"Vaše rameno, pane slúžny," zavolala barónka nervozne a pozdvihla sa zo svojho sedliska? Masloň bol galantný človek; náhla žiadosť barónky bola mu rozkazom, tak že utajil v sebe brytiku odpovedi. Jeho vnútornosť ale zažala sa v tom okamžení zášťou proti Branskému. Chceli ho urobiť smiešnym! Toto je neodpustiteľné obrazenie! Barónka sa zavesila do ramena Masloňovho a odišla do izby. Masloň ju doprevádzal ztadiť až k vozu, ktorý stál pohotove. Bozkal jej ruku a chcel nazpak k spoločnosti. Barónka pokynula rukou, aby sadol k nej. Nemôhol odporovať. Elegantly sa vyšinul na stupaj a sadol vedľa dámy do podušiek hňotova. Kočis práskol do koní a povoz letel ako blesk do Prachova.

"Jako ho uchytila," smiala sa Anna, "a letí ani šarkan s dajakou zajatou kňažnou! Ale dobre urobila! Masloňove oči sa blýskali divým ohňom pre ten môj Madagaskar, a bála som sa, že keď ste sa vy zamiešali, pane správca, on svoj hnev, mnou vzbudený, na vašu adresu vypustí."

"Ja som sa tomu ani nechcel vyhnúť, lebo som presvedčený, že raz vypukne medzi mnou a ním kríza; prajem si, aby čím skôr vypukla. Mne je ten človek tak odporný, že cítim v jeho prítomnosti tajný jed rozlievať sa útrokami, a viem, že i on podobne cíti v mojej spoločnosti. My sme veľmi antipatické natúry a náhoda nás veľmi často spojuje. Raz to vypáli ani pušný prach, a jeden z nás vyletí do vzduchu."

"Ktože by bol taký nesnášlivý! Pozrite na pána Haštala a berte si z neho príklad! Či sa ten s niekým pováď?"

"Hm, hm," zamrmlal Haštál a uprel prijemno svoje ospalé oči na svieži obličaj krásnej Anny. On hovorieval, že on tým "hm" hlbšie myšlienky vysloví, jako mnohý spisovateľ celými bachantami.

"Tu nie vôľa lebo nevôľa," pokračoval Branský a pohladil rukou svoju bradu, "tu je jakási nemateriálna sila, ktorá nás dyoch k srážke núti! Neverím na tušenia, rád myslím reálne, ale tu sa nemôžem sprostíť predtuchy, že jedného dňa karambolujem s týmto pánom v rozhodnej, vážnej záležitosti."

"Teda ste mojim nepriateľom, pane Branský, lebo vedzte, že mám Masloňa od srdca rada, skoro jako sestra."

"Hm, hm," poznamenal Haštál.

"Nie som povolaný kritisovať vášho srdca sesterské city, slečna Anna, ale pripravujem vás po predku na možnosť sporu, ktorý ľahko vypuknúť môže vo vašej prítomnosti."

"Ba nie jako sestra," pokračovala Anna s úsmevom, "ináč rada vidím Masloňa, tak jako..."

"Hm, hm," poznamenal po tísiku tichý Haštál.

"Jako sestrenica! Viete, to vám je veľmi zvláštny pomer medzi sestrenicami a bratrancí. Jestli len kolko toľko harmonisujú vekom a náklonnosťami, vyvíňuje sa medzi nimi polo-sestersstvo a polo-milenstvo (tieto slova som sama vynasla, teda nekritisovať.) Nuž tak asi cítim proti Masloňovi. Preto bych veľmi nerada videla môjho vrabca v spárach takého skalného sokola, jako ste vy negalantný, pane správca."

"Nákaza sa chytá," pomyslel si Branský a uprel zraky do piesku. Anna stopkou svojho slnečníka ryla v piesku všelijaké figúry a litery. Veľmi kunštovné M móhol Ludevít celkom dobre rozoznať.

Haštál zakašlal suchým ľuivým kašlom a ystal veľmi vážne a pomaly zo svojho stolca.

"Moje najponíženejšie služby," riekol tiahlo v tyrdem nárečí stredného Slovyenska a sieľ preč. Anna sa zasmiala.

"Bôže moj, k čomu je takýto človek na svete! Jeho celá činnosť pozostáva v dýchaní. On tak žije, jako tamto ten veľký hríb na starom pni z orecha, čo tvorí vaše sedlisko."